

w *Rossji*, a wymierzony w program „partii arystokratycznej” Książę Wasilczykow (*notabene* syn kijowskiego general-gubernatora Illariona Wasilczikowa, sprzed okresu powstania styczniowego), główny antagonist „arystokratów”, zarzucał tej grupie, między innymi i to, iż jej poglądy zbliżają się niebezpiecznie ku sympatiom polonofilskim, mając na uwadze okazywaną sympatię dla kultury polskiej i liczne związki rodzinne łączące sympatyków tej partii z rodzinami szlacheckimi z terenów bylej Rzeczypospolitej. W tym miejscu wypada dodać, że Autor w treści pracy nie starał się jednak wykazać relacji pomiędzy programem politycznym „arystokratów” rosyjskich a europejską myślą polityczną, czy chociażby tylko nakreślić obraz wzajemnych stosunków tej frakcji ze środowiskami politycznymi w guberniach zachodnich, nadbałtyckich czy też w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Finlandzkim. Niewątpliwie uczyniłoby to książkę jeszcze atrakcyjniejszą, szczególnie dla odbiorcy spoza Rosji.

Praca została także zaopatrzona w indeks osób, będący jednocześnie, co ciekawe i niezwykle ułatwiające zapoznanie się z treścią książki, krótkim słownikiem biograficznym, pozwalającym przybliżyć dane personalne postaci występujących na kartach recenzowanej pracy. Sądzę też, iż książka Igora Christoforowa jest zaledwie zwiastunem wielu równie ciekawych prac tego Autora w przyszłości, których także w Polsce będziemy z niecierpliwością oczekiwać.

DARIUSZ SZPOPER (Gdańsk)

Katyń w dokumentach Kongresu USA., Pelplin – Warszawa – Londyn 2003, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, ss. 168.

Niewiele jest w historii Polski wydarzeń, które zajęły trwale miejsce w historii powszechnej. Z całą pewnością należy do nich zbrodnia katyńska dokonana w 1940 r. na ok. 4,5 tys. polskich oficerów. Odkrycie w kwietniu 1943 r. grobów polskich jeńców wojennych stało się pretekstem do zerwania stosunków dyplomatycznych polsko – radzieckich. Od momentu ujawnienia mordu rozpoczęła się walka o wyjaśnienie wszelkich jego okoliczności, a przede wszystkim o osądzenie prawdziwych sprawców. Walka ta z góry skazana była na porażkę. Związek Radziecki jako członek koalicji antyhitlerowskiej otrzymał od państw zachodnich alibi wobec wszelkich zarzutów udziału w zbrodniach ludobójstwa.

Sytuacja zmieniła się po zakończeniu wojny. O ile w kraju słowo Katyń było zakazane, o tyle w państwach zachodnich Polacy podejmowali próby upamiętnienia ofiar, a przede wszystkim wyjaśnienia sprawy Katynia przed trybunałem międzynarodowym. 18 września 1951 r. Izba Reprezentantów USA przyjęła rezolucję w sprawie powołania specjalnej Komisji w celu przeprowadzenia pełnego i wyczerpującego śledztwa w sprawie masakry katyńskiej. Przewodniczącym Komisji został Roy Madden, demokrat z Indiany. Efektem prac Komisji było powstanie w 1952 r. Raportu Końcowego, którego tłumaczenie ukazało się dzięki staraniom Księdza Prałata Zdzisława Peszkowskiego, kapelana Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie, który jako jeńiec Kozielska cudem uniknął śmierci w Katyniu. Ksiądz Prałat otrzymał Raport od swojego przyjaciela T. Machrowskiego, członka Komisji Madena.

Z całą pewnością opublikowany w języku polskim Raport ma wyjątkowe znaczenie. Przede wszystkim zawiera on bogaty materiał dowodowy dotyczący Katynia. Komisja dysponowała środkami finansowymi, które pozwoliły na przeprowadzenie, na ile to było możliwe z uwagi na

okres „zimnej wojny”, wyczerpującego postępowania dowodowego. Raport Komisji ważny jest także z tego względu, że ujawnia kulisy tuszowania przez Amerykanów sprawy Katynia w czasie i bezpośrednio po zakończeniu wojny. Lektura Raportu daje doskonały przykład „makiawelizmu politycznego”, któremu uległy niestety rządy państw zachodnich. Recenzowana praca spotkać się winna z zainteresowaniem historyków, historyków prawa, politologów, ale także znawców prawa międzynarodowego. Sprawcy zbrodni katyńskiej nie zostali bowiem nigdy osądzeni, a sama zbrodnia zgodnie z Konwencją z 26 listopada 1968 r. o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości nie uległa przedawnieniu.

Należy podkreślić, że słowo wstępne do książki napisał Prezydent Ryszard Kaczorowski. Do tekstu Raportu Książd Zdzisław Peszkowski oraz Stanisław Zdrojewski dołączyli informacje o eksterminacji Polaków na Wschodzie, a także udokumentowali kolejne etapy powstawania pomnika ofiar Katynia w Baltimore.

Warto przytoczyć ostatnie zdanie kończące Raport Komisji Izby Reprezentantów: „Komisja sądzi, że należy ustanowić międzynarodowy trybunał w celu zbadania popełnionych z premedytacją zbrodni bez względu na miejsce, gdzie zostały popełnione. Dopóki Organizacja Narodów Zjednoczonych nie ujawni, że „katynizm” jest precyzyjnym szatańskim planem totalitarnego podboju świata, dopóty nie wypełni swoich obowiązków wobec świata”. Apel ten pozostaje wciąż aktualny.

GRZEGORZ JĘDREJEK (Lublin)

Piotr Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym*, wyd. Temida 2, Białystok 2002, s. 348.

Na tle toczącej się obecnie debaty nad zasadami i praktyką polityki karnej prowadzonej w Polsce okresu stalinowskiego pojawiło się wiele nowych zagadnień związanych z działalnością Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Temat ten, znajdujący się w kręgu zainteresowań rosnącego grona badaczy, stał się przedmiotem cząstkowych analiz w pracach omawiających dzieje wymiaru sprawiedliwości¹. Ukazały się również publikacje prezentujące część zachowanych archiwaliów², jak i funkcjonowanie niektórych delegatur Komisji Specjalnej³. Dotąd jednak nierozstrzygnięte pozostawały liczne istotne kwestie, m.in. usytuowanie tej instytucji w systemie organów państwa i dobór kryteriów oceny jej funkcjonowania.

---

¹ A. Rzepliński, *Sądownictwo w PRL*, Londyn 1990; Z.A. Ziemia, *Prawo przeciwko społeczeństwu. Polskie prawo karne w latach 1944–1956*, Warszawa 1997; A. Lityński, *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999; M. Fajst, *Komisja Specjalna na tle innych instytucji quasi-sądowych*, w: *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944–1956*, red. W. Kulesza i A. Rzepliński, Warszawa 2000.

² D. Jarosz, T. Wolsza, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1945–1954). Wybór dokumentów*, Główna Komisja Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 1995.

³ Prace autorstwa m.in.: W. Domagalskiego, *Działalność Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (w świetle materiałów Komisji i jej Delegatury*